

Raija Gould

Eläkeajatukset

Katsaus aiheeseen
liittyviin tutkimustuloksiin

Eläketurvakeskuksen
monisteita 2001:36

m onisteita

2001

Eläkeajatukset

Katsaus aiheeseen
liittyviin tutkimustuloksiin

ELÄKETURVAKESKUS
Kirjasto 1.01.00-03

H nro: _____

101031

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Miten eläkeajatuksia on tutkittu	6
3 Mistä eläkeajatuksset kertovat	8
4 Eläkeajatusten yleisyys	10
5 Eläkeajatusten perusteluja	14
6 Eläkeajatuksista eläkkeelle siirtymiseen	18
7 Lopuksi	21
Kirjallisuus	22

ELÄKETURVAKESKUS
Kirjasto

H nro: _____

1 JOHDANTO

55–64-vuotiaista suomalaisista yli puolet on eläkkeellä, ja niistäkin, jotka vielä ovat mukana työelämässä, valtaosa kertoo ainakin joskus harkinneensa eläkkeelle siirtymistä ennen vanhuuseläkeikää. Myös nuoremmissa ikäryhmissä varhaiseläkeajatuksia ovat yleisiä.

Suomessa on tehty 1990-luvulla useita tutkimuksia, joissa on selvitetty varhaiseläkeajatuksien yleisyyttä, eläkeajatuksille esitettyjä perusteluja ja eläkeajatuksien merkitystä varhaisessa työelämästä poistumisessa. Tässä monisteessa kootaan yhteen näiden tutkimusten keskeisimpiä tuloksia ja varhaiseläkekäytäntöihin liittyviä johtopäätöksiä.

Koska tarkoituksena on kuvata nimenomaan eläkeajatuksia ja varhaiseläkkeelle suuntautumista, katsauksessa keskitytään kysely- ja haastattelututkimuksiin. Rekisteriaineistoihin perustuvia eläkkeelle siirtymistä kuvaavia ja selittäviä tutkimuksia käytetään tässä ainoastaan kyselytutkimusten tulosten tukena.

Katsauksessa pitäydytään suomalaisiin aineistoihin perustuvissa tutkimuksissa. Ulkomaisia tutkimuksia käytetään vain joidenkin tulosten kommentoinnissa.

Katsauksessa tehdään myös selkeä ikärajaus. Vaikka useissa tutkimuksissa on tarkasteltu koko työikäisen väestön eläkeajatuksia, tässä rajoitutaan vain 50–64-vuotiaiden eli varhaiseläkeikäisten ja sitä hiukan nuorempien eläkeajatuksiin.

Monisteen aluksi kerrotaan tutkimuksissa käytetyistä eläkeajatuksia kartoittavista kysymyksistä ja pohditaan lyhyesti eläkeajatuksien sisältöä. Neljännessä ja viidennessä jaksossa kuvataan eläkeajatuksien yleisyyttä eri väestöryhmissä sekä yleisimpiä eläkeajatuksille esitettyjä perusteluja. Kuudennessa jaksossa siirrytään ajatuksista toimintaan ja tarkastellaan miten eläkeajatuksia liittyvät varsinaiseen varhaiseläkkeelle siirtymiseen.

ELÄKETURVAKESKUS
Kirjasto

H nro: _____

2 MITEN ELÄKEAJATUKSIA ON TUTKITTU

Eläkeajatuksia on tarkasteltu sekä erillisissä varhaiseläketutkimuksissa että laajempien tutkimuskokonaisuuksien osa-alueina (esim. Elinolotutkimus 1994, Työolotutkimus 1990 ja 1997, Terveys 2000). Useimmissa varhaiseläketutkimuksissa kohdejoukko on rajattu ammatin tai toimialan mukaan: tutkimukset käsittelevät esimerkiksi yksityisen sektorin palkansaajia (Gould 1994), yrittäjiä (Hyrkkänen 1996), pientyöpaikkoja (Karisalmi ja Tuuli 1998), metalliteollisuutta ja vähittäiskauppaa (Karisalmi 2000, 2001), opettajia (Rasku ja Kinnunen 1995), sairaalahenkilöstöä (Huhtaniemi 1995, 1999), kunta-alaa (Elovainio ym. 2001; Forma ja Harkonmäki 2001) tai valtionhallintoa (Väänänen-Tomppo ym. 1999; Janatuinen 2001). Rajaukset heikentävät tulosten yleistettävyyttä ja vertailtavuutta, mutta saattavat toisaalta lisätä niiden täsmällisyyttä.

Kysely- ja haastattelututkimuksissa vastaajien varhaiseläkeajatuksia on tavallisesti kyselty varsin yleisessä muodossa. Useimmiten käytetty kysymysmuoto on: *"Oletteko koskaan ajatellut, että saattaisitte lähteä eläkkeelle jo ennen vanhuuseläkeikää?"* (Forma ja Harkonmäki 2001; Huhtaniemi 1995, 1999; Karisalmi 2000, 2001; Lehto ja Sutela 1998; Piispa ja Huhtanen 1995; Pohjola 1996; Rasku ja Kinnunen 1995; Savioja 1999;). Joissakin tutkimuksissa on käytetty konkreettisemmin eläkkeen hakemiseen liittyvää sanamuotoa: *"Oletteko harkinnut työkyvyttömyyseläkkeen, yksilöllisen varhaiseläkkeen tai jonkin muun eläkkeen hakemista?"* (Elovainio ym. 2001; Gould 1994; Gould ym. 1992; Karisalmi ja Tuuli 1998). Varhaiseläkeikäiset tulkitsevat näiden kysymysmuotojen sisällön jokseenkin samalla tavalla, sen sijaan nuoremmilla vastaajilla jälkimmäinen, konkreettisempi kysymysmuoto tuottaa vähemmän myönteisiä vastauksia (ks. Gould ym. 1992).

Valtion työntekijöiden eläkeajatuksia käsittelevissä tutkimuksissa on käytetty kysymysmuotoa, jossa vastaajaa on pyydetty *arvioimaan omasta mielestään paras tulevaisuuden vaihtoehto työn tai eläkkeen suhteen*. Vaihtoehtoissa erotellaan työssä jatkaminen sellaisenaan, työn muutokset, kokoaikainen eläkkeelle siirtyminen ja osa-aikaeläkkeelle siirtyminen (Janatuinen 2001; Väänänen-Tomppo ym. 1999).

Eläkeajatusten kartoittamisessa on käytetty myös kysymystä, jossa on tiedusteltu *arveleeko vastaaja selviytyvänsä ja jaksavansa työssä eläkeikään asti* (esim. Elovainio 2001; Savioja 1999; Väänänen-Tomppo ym. 1999). Tällainen kysymys painottuu huomattavasti enemmän työkykyyn kuin yleisemmät eläkeajatuskysymykset.

Useissa tutkimuksissa ikääntyneet työntekijät on jaoteltu eläkesuuntautuneisiin ja työsuuntautuneisiin (esim. Gould 1994; Gould ym. 1991, 1992; Niemelä ym. 1995; Piispa ja Huuhtanen 1995). Jaottelun perusteena on yksi tai useampia eläkeajatuskysymyksiä, ja erityisesti työsuuntautumiseen painottuneissa tarkasteluissa mukana on usein myös yleisemmin työsidonnaisuuteen liittyviä tekijöitä (esim. Karisalmi ja Tuuli 1998).

Eläkeajatusten yleisyyttä selvittävässä tutkimuksissa kohdejoukkona on vielä työmarkkinoilla mukana olevat. Eläkeajatusten perusteluja on sen sijaan kysely toisaalta vielä työelämään kiinnittyneiltä (esim. Gould 1994; Gould ym. 1991, 1992; Huhtaniemi 1995, 1999; Piispa ja Huuhtanen 1995; Rasku ja Kinnunen 1995; Savioja 1999; Uusimäki 1995) ja toisaalta takautuvasti jo eläkkeelle siirtyneiltä (esim. Gould 1994; Saurama 2001; Takala 1999). Takautuvissa kyselyissä eläkkeellä olon kesto ja kokemukset saattavat vaikuttaa eläkeajatusten perusteluihin.

3 MISTÄ ELÄKEAJATUKSET KERTO VAT

Todellinen valinta vai ainoan mahdollisuuden valinta?

Epävakaistuvassa yhteiskunnassa, jossa perinteet säätelevät entistä vähemmän elämäntapaa, yksilöllisten elämänpoliittisten valintojen merkitys kasvaa (ks. Hoikkala ja Roos 1998). Eläkesuuntautuminen voidaan nähdä elämänpoliittisena valintana, mutta ei itsestään selvästi valinnan vapautena vaan myös valinnan pakkona.

Varsinkin taloustieteellisessä tutkimuksessa eläkkeelle siirtymistä tarkastellaan usein yksilön vapaaehtoisena ja rationaalisenä hyödyn maksimointiin pyrkivänä valintana. Sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa rationaalisen valinnan teoriaa on kyseenalaistettu, ja varhainen työelämästä poistuminen on nähty valinnan ja välttämättömyyden yhdistelmänä (Guillemard 1991; Laczko ja Phillipson 1991). Valinnan ja välttämättömyyden keskinäinen painotus riippuu ikääntyneiden työntekijöiden toimintaympäristöissä olevista työsidonnaisuutta rajoittavista ja mahdollistavista tekijöistä.

Eläkesuuntautuminen voi siten ilmaista sekä toivetta että tarvetta. Se voi olla toive leppoisammasta elämästä, mutta samalla se voi kertoa välttämättömyydestä tarpeesta – esimerkiksi sopii vaikkapa pitkään sairastaneen halu turvata toimeentulonsa.

Valinnan ja välttämättömyyden yhteenkietoutuminen eläkeajatuksissa voi näkyä myös toiveiden ja pyrkimysten ristiriitana. Vaikka toiveena olisi työssä jatkaminen, huono terveys tai olemattomat työmahdollisuudet saattavat ohjata ajatukset eläkkeelle siirtymisen suuntaan. Esimerkiksi ikääntyneitä pitkäaikaistyöttömiä koskevassa tutkimuksessa lähes puolet toivoi työllistyvänsä, mutta valtaosa työllistymistä toivovista kuitenkin ennakoi tilanteensa realistisesti, ja suuntautui työttömyyden jatkumiseen tai eläkkeelle siirtymiseen (Raitasalo 1998; Rajavaara ja Viitanen 1998).

Eläkeajatuksien ikäkulttuurin, instituutioiden ja työelämän rakenteiden heijastimina: työntöä ja vetoa eläkkeelle

Eläkeajatuksien syntyminen aikaan ja paikkaan määrittävässä kulttuurisessa kansakäymisessä. Ne heijastavat paitsi yksilöllisiä haluja ja tarpeita myös sellaisia yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia toimintakäytäntöjä, jotka työntävät tai vetävät ikääntyneitä työntekijöitä pois työmarkkinoilta. Tällaisia eläkeajatuksiin vaikuttavia toimintakäytäntöjä löytyy niin työelämästä, instituutioiden toiminnasta kuin ikäkulttuuristakin.

Varhaiseläkkeelle työntävät tekijät liittyvät sellaisiin työelämän rakenteisiin ja toimintoihin, jotka rajoittavat ikääntyneiden työntekijöiden halua ja mahdollisuuksia työssä jatkamiseen. Ne voivat liittyä esimerkiksi työoloihin, työelämän laatuun, rekrytointikäytäntöihin, palkkausjärjestelmiin sekä rationalisaatio- ja uudelleenorganisointitoimiin (ks. Hytti 1998).

Eläkkeelle työntävät tekijät voivat liittyä myös instituutioiden – esimerkiksi eläkejärjestelmien – ja ikäkulttuurin piirteisiin. Tässä työntömekanismissa on kyse ikään ja ikääntymiseen liittyvistä merkityksistä, säädöksistä ja sopivuuskriteereistä, jotka määrittävät 'sopivan' työuran keston tai työntönteon lopettamisien (Jensen ja Kjeldgaard 2001, ks. myös Jyrkämä 1995). Ikäkulttuuriset työntötekijät voivat heijastua sellaisenaan eläkeajatuksiin tai ne voivat suodattaa ikäsyrjintänä työelämän työntötekijöiksi.

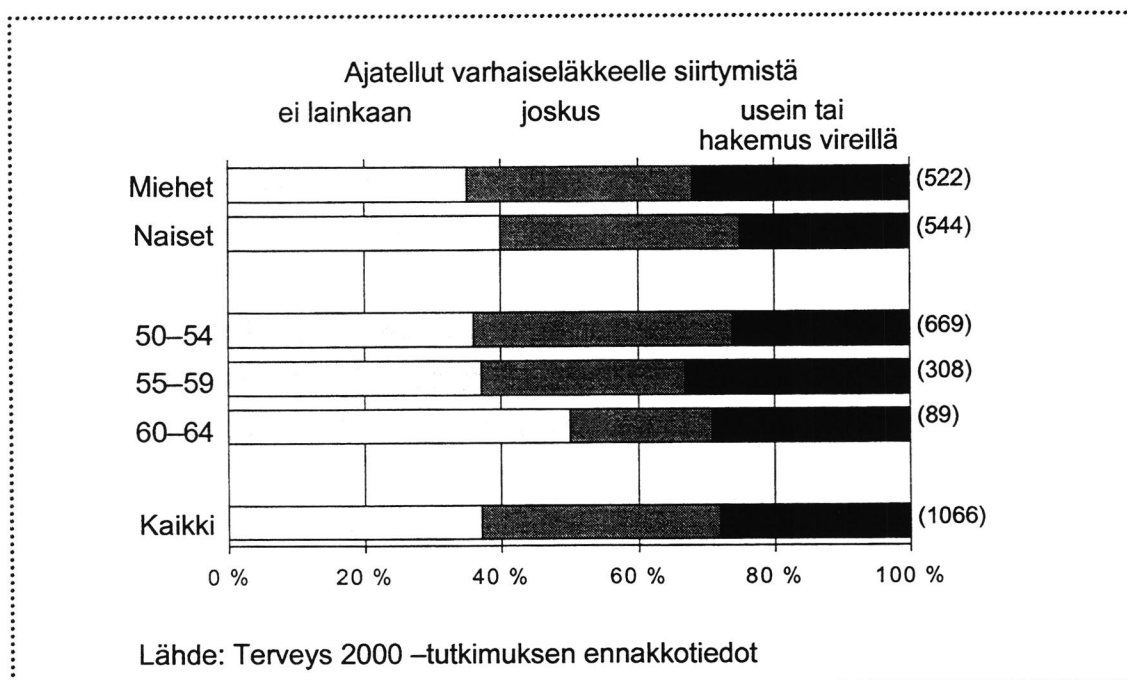
Varhaiseläkkeelle siirtymisen vetotekijöissä painottuvat taloudelliset seikat. Vetovaikutus voi syntyä väljistä eläkekriteereistä ja taloudellisista kannustimista. Koska laajamittainen varhainen työstä poistuminen ei ilman varhaiseläkejärjestelmiä ole mahdollista, voidaan varhaiseläkejärjestelmillä myös sinänsä katsoa olevan vetovaikutusta eläkkeelle siirtymisessä. Nämä järjestelmät voidaan tulkita institutionalisoituneiksi sosiaalisiksi normeiksi, jotka ilmentävät ikääntyneiltä työntekijöiltä odotettua käyttäytymistä (Jensen ja Kjeldgaard 2001). Tästä näkökulmasta eläkkeiden vetovoima kietoutuu läheisesti niiden ikäkulttuuriseen työntövoimaan.

Paitsi eläkkeiden vetovoimaan, varhaisen työstä poistumisen vetotekijät voivat liittyä ajankäytön ja toiminnan arvostuksiin. Taloudellisesti vähemmän kannustavakin eläkejärjestelmä voi houkutella, mikäli palkkatyön ulkopuolisen elämänpiirin merkitys korostuu.

Eläkeajatuksiin ja eläkkeelle siirtymiseen liittyvässä sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa ollaan varsin yksimielisiä eläkeprosessin monimuotoisuudesta. Useimmiten siihen vaikuttavat samanaikaisesti sekä erilaiset työntö- että vetotekijät (esim. Jensen ja Kjeldgaard 2001; Shultz ym. 1998; Saurama 2001). Eläkkeelle siirtymisen selittäjinä työntötekijöiden on kuitenkin havaittu olevan vetotekijöitä voimakkaampia (Hytti 1998).

4 ELÄKEAJATUSTEN YLEISYYS

Talvella 2000/2001 kerätyn Terveys 2000 –aineiston ennakkotietojen mukaan 50–64-vuotiaista työssä olevista (osa-aikaeläkeläiset pois lukien) kaksi kolmasosaa on ainakin joskus ajatellut eläkkeelle siirtymistä ennen vanhuuseläkeikää. Vakavammin asiaa harkinneita (ajatellut usein tai jättänyt eläkehakemuksen) on runsas neljännes ikääntyneistä työllisistä (kuva 1).

Kuva 1. 50–64-vuotiaiden työssä olevien eläkeajatukset

Alle 60-vuotiaat eläkesuuntautuneimpia

Kaikkein vanhimmat työkäiset eli 60–64-vuotiaat ovat ajatelleet varhaiseläkkeelle siirtymistä selvästi vähemmän kuin jonkin verran nuoremmat eli 50–59-vuotiaat (kuva 1). Sama tilanne on havaittu myös useissa aikaisemmissa tutkimuksissa (Forma ja Harkonmäki 2001; Karisalmi 2000; Piispa ja Huuhtanen 1995). Valikoituminen työkyvyn, työhalun, työn laadun sekä työmahdollisuuksien suhteen ja toisaalta varsinaisen vanhuuseläkeiän läheisyys ilmeisesti vähentävät kaikkein vanhimpien varhaiseläkeajatuksia. Amerikkalaisessa tutkimuksessa on tosin todettu, että vanhuuseläkeikään jäljellä olevan ajan pituus

vaikuttaa ikääntyneiden työntekijöiden kokemusmaailmaan siten, että työ koetaan sitä raskaammaksi mitä lähempänä eläkkeelle siirtymisikä on (Ekerdt ja DeViney 1993).

Miehet eläkesuuntautuneempia kuin naiset

Varhaiseläkeajatuksia ovat yleisempiä miehillä kuin naisilla (kuva 1). Miesten naisia voimakkaampi eläkesuuntautuneisuus on näkynyt useimmissa viime vuosien varhaiseläketutkimuksissa (esim. Elovainio ym. 2001; Gould ym. 1991; Lehto ja Sutela 1998; Piispa ja Huhtanen 1995; Pohjola 1996; Savioja 1999;). Opettajien eläkeajatuksia selvittäneessä tutkimuksessa ei kuitenkaan havaittu selviä sukupuoliryhmittäisiä eroja (Rasku, Kinnunen 1995). Rekisteriselvitysten mukaan ei ainoastaan eläkesuuntautuminen vaan myös varhaiseläkkeelle – lähinnä työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeelle – siirtymisen todennäköisyys on miehillä suurempi kuin naisilla (Aho ja Österman 1999; Hakola 2000).

Eläkeajatuksia enemmän, jos puoliso on eläkkeellä

Ikääntyneet työntekijät, joiden puoliso on jo eläkkeellä, ajattelevat varhaiseläkkeelle siirtymistä enemmän kuin ne, joiden puoliso on vielä työelämässä (Gould ym. 1991). Sama ilmiö näkyy myös varsinaisessa eläkkeelle siirtymisessä: puolison eläkkeellä olo lisää varhaisen työstä poistumisen todennäköisyyttä (Aho ja Österman 1999; Hakola 2000; Hytti 1993b).

Vähemmän koulutetut eläkesuuntautuneimpia

Vähemmän koulutetuilla on enemmän eläkeajatuksia (Forma ja Harkonmäki 2001; Huhtaniemi 1999; Uusimäki 1995), heillä on alhaisempi eläkeikätoive (Savioja 1999), ja he arvelevat korkeammin koulutettuja harvemmin selviytvänsä työssä vanhuuseläkeikänsä asti (Elovainio ym. 2001). Koulutustason mukainen ero näkyy myös todennäköisyydessä siirtyä varhaiseläkkeelle (Aho ja Österman 1999; Hakola 2000).

Työntekijät eläkesuuntautuneempia kuin toimihenkilöt ja yrittäjät

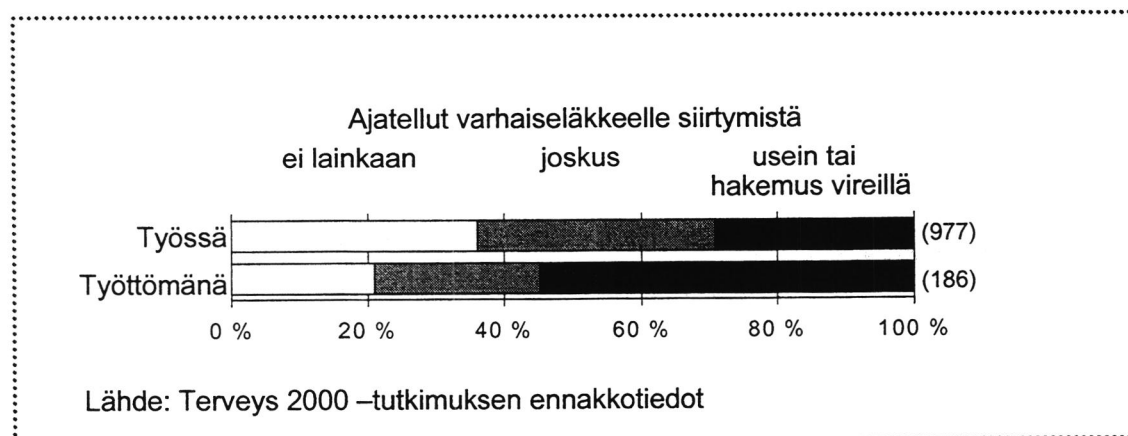
Työntekijöillä on enemmän eläkeajatuksia kuin toimihenkilöillä (Karisalmi 2001; Karisalmi ja Tuuli 1998), ja samoin heidän eläkeikätoiveensa on alhaisempi (Savioja 1999). Kaikkein vähiten varhaiseläkeajatuksia on yrittäjillä. Eläketurvakeskuksen tutkimusten mukaan 1990-luvun alkupuolella 55–64-vuotiaista palkansaajista runsas 60 % ja samanikäisistä yrittäjistä vajaa 40 % halusi eläkkeelle (Gould ym. 1991; Hyrkkänen 1996). Sosioekonomisen aseman mukaiset erot tulevat esille myös rekisteritietoihin perustuvissa eläkellesiirtymistutkimuksissa (Aho ja Österman 1999; Hakola 2000; Hytti 1998; Janatuinen 2001).

Paljon eläkeajatuksia sekä alemman että korkeimman ammattistatuksen henkilöstöllä

Korkeampi koulutustaso ja sosioekonominen asema näyttävät yleisesti ottaen vähentävän varhaiseläkesuuntautumista. Sosiaali- ja terveysalalla tehdyt tutkimukset antavat kuitenkin aihetta olettaa, että ammattistatuksen ja eläkeajatuksen välillä vallitsee U-käyrän muotoinen yhteys. Elovainion ym. (2001) mukaan lääkärit ja toisaalta avustavaa hoitotyötä tekevät olivat eläkesuuntautuneimpia, ja vastaavasti Huhtaniemen (1995) sairaalaympäristöön sijoittuvassa tutkimuksessa eniten eläkeajatuksia oli siivoojilla ja toisaalta fyysikoilla ja kemisteillä.

Työttömät eläkesuuntautuneempia kuin työlliset

Terveys 2000 –tutkimuksen ennakkotietojen mukaan 50–59-vuotiaista työttömistä yli puolet oli ajatellut varhaista eläkkeelle siirtymistä usein tai jo jättänyt eläkehakemuksen. Samanikäisistä työssä olevista vastaavasti eläkettä ajatelleita tai sitä hakeneita oli vajaa kolmannes (kuva 2). Myös aikaisemmissa 1990-luvun alkupuolella kerätyissä aineistoissa näkyy työttömien voimakkaampi eläkesuuntautuneisuus (Gould 1994; Piispa ja Huuhtanen 1995).

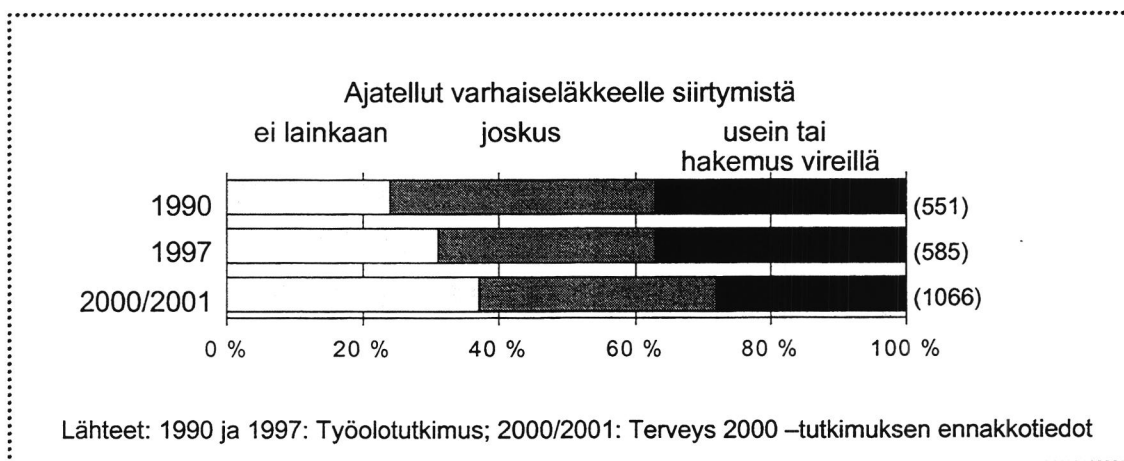

Kuva 2. 50–59-vuotiaiden työssä tai työttömänä olevien eläkeajatuksat

Ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien palvelutarpeita selvittäneen tutkimuksen mukaan työttömien voimakas eläkesuuntautuminen on pitkälti työmarkkinakokemusten sanelemaa. Monet varhaiseläkkeelle suuntautuneet pitkäaikaistyöttömät toivoivat työllistymistä, mutta eivät uskoneet työllistymismahdollisuuksiinsa ja suuntautuivat siksi työelämän ulkopuolelle. (Raitasalo 1998, 2000).

Eläkesuuntatuneisuus vähentynyt viime vuosina

Eläkeajatuksia kartoittavien tutkimusten erilaiset kysymysmuodot ja erilaiset kohdejoukot tekevät ajallisen vertailun vaikeaksi. Tilastokeskuksen työolotutkimuksissa ja Kansanterveyslaitoksen koordinoimassa Terveys 2000 –tutkimuksessa on kuitenkin käytetty sanamuodoltaan hyvin samankaltaista eläkeajatuskysymystä, ja molemmissa tutkimuksissa on myös identifioitavissa sama kohdejoukko, 50–64-vuotiaat työlliset. Näiden eri ajankohdille sijoittuvien tutkimusten tulosten vertailu kertoo varhaiseläkeajatusien vähenemisestä viime vuosina (kuva 3).

Kuva 3. Työssä olevien 50–64-vuotiaiden eläkeajatuksukset vuosina 1990, 1997 ja 2000/2001

5 ELÄKEAJATUSTEN PERUSTELUJA

Huolimatta eläkesuuntautumisen vähenemisestä runsas neljännes ikääntyneistä työllisistä ajattelee usein varhaiseläkkeelle siirtymistä. Kuten edellä todettiin eläkeajatuksent ilmentävät sekä yksilöllisiä haluja ja tarpeita että yhteisöllisiä ja kulttuurisia työelämästä pois työntäviä ja vetäviä käytäntöjä. Seuraavassa tarkastellaan minkälaisia asioita ikääntyvät työntekijät itse painottavat eläkeajatusensa perusteluina.

Heikentynyt terveys tärkeä eläkeajatus perustelu

Huono terveydentila ja heikentynyt työkyky nousevat kaikissa varhaiseläketutkimuksissa tärkeimpinä pidettyjen eläkesuuntautumisen perustelujen joukkoon (Forma ja Harkonmäki 2001; Gould 1994; Janatuinen 2001; Niemelä ym. 1995; Piispa ja Huuhtanen 1995; Väänänen-Tomppo ym. 1999). Suurten ikäluokkien varhaiseläkeajatuksissa terveydentilan heikkenemisen merkitys ei kuitenkaan ole yhtä voimakas (Savioja 1999).

Terveyteen liittyvät perustelut esiintyvät eläkeajatuksissa sekä eläkkeelle työntävinä että sinne vetävinä tekijöinä. Terveys ilmenee siten sekä puutteeseen että pyrkimykseen liittyvänä tarpeena. Terveysten ja työkyvyn puute korostuvat erityisesti työkyvyttömyyseläkkeille suuntautuneilla, mutta monet varhaisesta eläkkeelle siirtymistä harkitsevat ovat perustelleet ajatustaan myös halulla säilyttää terveytensä (Saurama 2001).

Työn ongelmat työntävät varhaiseläkkeille

Terveyden heikkenemisen ohella toinen tärkeä aihealue eläkeajatus perusteluissa liittyy työn ongelmiin. Työn psyykkinen kuormittavuus, fyysinen raskaus, vähäiset vaikutusmahdollisuudet, huono työilmapiiri, yhteistyövaikeudet ja esimiesten johtamistapa ovat esimerkkejä työelämän ongelmiin liittyvistä eläkesuuntautumisen perusteluista (esim. Elovainio ym. 2001; Gould 1994; Huhtaniemi 1995; Janatuinen 2001; Karisalmi 2001; Karisalmi ja Tuuli 1998;). Ylipäänsä eläkesuuntautuneet ovat kokeneet työssään vähemmän palkitsevia piirteitä ja enemmän rasittavia piirteitä kuin työsuuntautuneet.

Kunta-alan tutkimuksessa on havaittu, että työn tekemiseen liittyvät laajemmat taloudelliset ongelmat ovat yhteydessä ainakin avainryhmien eläkeajatuksiin. Kunnanjohtajilla oli sitä enemmän eläkeajatuksia mitä epävarmempi kunnan taloudellinen tilanne oli (Forma ja Harkonmäki 2001).

Työuupumus liittyy eläkesuuntautumiseen

Yleisemmin määriteltyjen stressitilojen ja henkisen rasittuneisuuden ohella varhaiseläketutkimuksissa tuodaan esille myös työuupumuksen liittyminen eläkeajatuksiin (Karisalmi ja Tuuli 1998). Työhön liittyvistä tekijöistä erityisesti johtamisen heikkouksien ja ei-palkitsevan työn on todettu lisäävän työssä uupumista. Pitkällä aikavälillä kuitenkin yksilölliset voimavarat, erityisesti elämänhallinnan tunne, ovat osoittautuneet työolotekijöitä varmemmiksi työuupumisen ennustajiksi (Kalimo ym. 2001).

Huono elämänhallintakyky lisää eläkeajatuksia

Työuupumukseen vaikuttava elämänhallintakyky nousee tutkimuksissa myös itsenäiseksi eläkesuuntautuneisuuden selittäjäksi (Huhtaniemi 1995), joka liittyy erityisesti eläkkeelle työntäviin tekijöihin (Rasku ja Kinnunen 1995). Elämänhallintakykyä pidetään varsin pysyvänä tunteena, joka kuitenkin voi muoutua myös aikuisiällä. Sitä voidaan tukea esimerkiksi organisaatioilmaston hyvällä laadulla ja työn epävarmuuden vähentämisellä (Feldt 2000).

Elämänhallintakyky korostaa yksilöllisiä eroja työelämässä ja edelleen eläkeajatuksien kehittymisessä. Heikon elämänhallinnan omaavalle voivat esimerkiksi vaativat työtehtävät aiheuttaa stressiä, kun taas vahvasti elämää hallitsevalle ne voivat olla hyvinvointia lisäävä voimavaratekijä (Feldt 2000).

Uhkat ja epävarmuus vaikuttavat eläkeajatuksiin

Työttömyys tai sen uhka nousivat tärkeiksi eläkeajatuksien perusteluiksi 1990-luvun lamavuosina (Gould 1994), ja vielä vuosikymmenen lopullakin niillä on selvästi merkitystä eläkkeelle suuntautumisessa (Savioja 1999).

Eläkeajatuksien perusteluina on painotettu myös muita epävarmuustekijöitä. Erityisesti pelko eläketurvan muutoksista on vaikuttanut monien eläkeajatuksiin. Pelko siitä, että eläkkeelle pääseminen tulevaisuudessa vaikeutuu ja eläke-edut heikkenevät, kuului ainakin 1990-luvun alkupuolella tärkeimpiin eläkeajatuksien perusteluihin (Gould 1994).

Syrjintä ja arvostuksen puute eläkeajatuksien taustalla

Ikäkulttuuriin liittyvistä eläkkeelle työntävistä tekijöistä eläkesuuntautuneet työntekijät tuovat esille mm. leimautumisen, syrjinnän ja arvostuksen puutteen. Valtion työntekijöihin kohdistuneessa tutkimuksessa leimautumisen ja syrjinnän kokemukset olivat terveydentilan ja työkyvyn heikkenemisen ohella kaikkein voimakkaimmin yhteydessä eläkkeelle siirtymiseen (Janatuinen 2001).

Sekä oman työn arvostuksen puute että kokemus siitä, ettei vanhoja työntekijöitä ylipäänsä arvosteta, ohjaavat ikääntyneitä työntekijöitä varhaiseläkkeiden suuntaan (Gould 1994). Ikäasenteisiin liittyy myös joissakin kyselyissä

esitetty väittäjä: "Vanhojen työntekijöiden pitäisi siirtyä entistä useammin eläkkeelle, jotta nuorille jäisi töitä". Erityisesti lamavuosina valtaosa 50 vuotta täyttäneistä työntekijöistä tuki tätä väitettä (Piispa ja Huuhtanen 1995).

Oma osuus työelämässä jo tehty

Sellaisia eläkesuuntautumisen perusteluja, jotka liittyvät ikään ja ikääntymisen merkitykseen sosiaalisessa normistossa, ovat myös pitkää työuraa ja oman työpanoksen riittävyyttä korostavat ajatukset. Lamavuosina takana oleva pitkä työura oli tärkein eläkeajatusten perustelu erityisesti eläkkeelle siirtymisprosessinsa alkuvaiheessa olevilla, eli niillä, joilla eläkkeen hakeminen oli vasta käväissyt mielessä (Gould 1994). Myös 1990-luvun loppupuolella suurten ikäluokkien varhaiseläkesuuntautuneilla yksi tärkeimmistä perusteluista oli jo tehty pitkä työrupeama (Savioja 1999). Samoin osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden perusteluissa korostui näkemys siitä, että kokopäivätyötä on jo tullut tehtyä riittävästi (Takala 1999).

Työn ulkopuolisella elämällä vetovoimaa

Useimmissa kyselytutkimuksissa eläkeajatusten perusteluissa korostuvat työhön ja terveyteen liittyvät seikat ja eläkeajan vetovoima jää vähemmälle huomiolle. 1990-luvun loppupuolelle painottuvissa aineistoissa halu saada enemmän aikaa perheelle ja harrastuksille tulee kuitenkin selvästi esille eläkesuuntautumisen perusteluissa (Saurama 2001). Erityisesti suuriin ikäluokkiin kuuluvilla perheellä ja vapaa-ajalla on tärkeä merkitys varhaiseläkkeelle suuntautumisessa. Vuonna 1998 tehdyssä kyselyssä ne olivat lähes yhtä merkittäviä eläkeajatusten perusteluja kuin tärkeimmäksi noussut työn henkinen rasittavuus (Savioja 1999). Vapaa-ajan merkitys on odotetusti suuri myös osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden eläkeajatuksissa (Takala 1999).

Eläketurvan kokeminen riittäväksi näkyy eläkeajatuksissa

Taloudelliset tekijät, kuten riittävän hyvä eläketurva, näkyvät eläkesuuntautuneiden perusteluissa, joskin niiden merkitys jää selvästi työhön liittyviä ongelmia vähäisemmäksi. Lamavuosien tutkimuksissa taloudelliset seikat nousevat kuitenkin jopa terveyden heikkenemistä tärkeämmälle sijalle erityisesti niillä, joiden eläkeajatuksukset ovat vasta kypsymässä (Gould 1994). Myös vuosikymmenen loppupuolelle sijoittuneessa suurten ikäluokkien tutkimuksessa huono terveydentila ja se, ettei ole taloudellista pakkoa jatkaa työelämässä, koettiin jokseenkin yhtä tärkeiksi eläkeajatusten perusteluiksi (Savioja 1999).

Työssä jatkamisen taloudellisten kannusteiden tulisi olla hyvin suuria

Parempi palkka nykyisestä työstä tai työssä jatkamalla ansaittava suurempi eläke ovat monissa tutkimuksissa nousseet tärkeiksi työssä jatkamisen edellytyksiksi (Gould 1994; Gould ym. 1992; Piispa, HUUHTANEN 1995; SAVIOJA 1999). Työssä jatkamishalujen tarkempi selvitys on kuitenkin osoittanut, että ainakin 1990-luvun alkupuolella vain ne, joilla eläkkeen hakeminen oli vasta käväissyt mielessä, uskoivat taloudellisten kannustimien merkitykseen. Vakavasti eläkkeen hakemista harkinneista valtaosalla taloudelliset kannustimet eivät olisi muuttaneet työstä poistumisajatuksia (Gould ym. 1992).

Taloudellisten kannustimien merkitystä hämmentää 1990-luvun alussa tehdyssä kyselyssä esille tuodut markkamäärät. Monet eivät halunneet ilmoittaa mitään summaa, jolla työssä jatkamista voisi harkita, mutta ne, jotka tällaisia markkamääriä esittivät, ilmoittivat hyvin suuria summia. Jotta työntekoa oltaisiin valmiita jatkamaan ainakin vuodella, tulevaan eläkkeeseen toivottiin yli tuhannen markan korotusta kuukaudessa (Gould ym. 1992). Nämä ajatukset saattavat kertoa sekä vapaa-ajan että terveyden arvostuksesta. Työnteon jatkaminen saatetaan kokea terveyttä kuluttavaksi, ja eläkepäivien viettämistä kohtuukuntoisena pidetään tavoitteena, josta ei haluta halvalla luopua.

Työn muutokset ja terveyden kohentaminen lisäävät työssä jatkamisen ajatuksia

Terveyden ja työkyvyn parantaminen on kyselytutkimuksissa yksi yleisimmin esitettyjä työssä jatkamista edistäviä tekijöitä. Erityisesti naiset ovat vastauksissaan korostaneet työkyvyn edistämistä. Työelämän piirteistä työssä jatkamiseen kannustavina tekijöinä mainitaan esimerkiksi työn keventäminen, työaikajärjestelyt, työyhteisön kehittäminen, johtamisen hyvä laatu sekä vaikutusmahdollisuuksien ja arvostuksen lisääntyminen. (Gould 1994; Piispa ja HUUHTANEN 1995; SAVIOJA 1999; VÄÄNÄNEN-TOMPPU ym. 1999.) Eli listalle kertyy samoja asioita, joiden kielteiset puolet ovat tärkeitä eläkeajatusten perusteluja.

Lamavuosina turvattu työn jatkuminen nousi yhdeksi tärkeimmäksi työssä jatkamishalukkuutta tukevaksi tekijäksi (Gould 1994; Piispa ja HUUHTANEN 1995). Vaikka ikääntyneidenkin työllisyystilanne vuosikymmenen lopulla jonkin verran parani, suuret ikäluokat pitivät edelleen työn jatkuvuuden turvaamista eniten työssä jatkamismotivaatiota edistävänä tekijänä (Savioja 1999).

6 ELÄKEAJATUKSISTA ELÄKKEELLE SIIRTYMISEEN

Eläkeajatuksien ennustavat hyvin eläkkeelle siirtymistä

Joissakin varhaiseläketutkimuksissa on rekisteriseurannalla tai uusintakyselyllä selvitetty miten eläkeajatuksien ennustavat varsinaista eläkkeelle siirtymistä. Kaikkien selvitysten mukaan voimakkaimmin eläkesuuntautuneet ovat myös siirtyneet eniten eläkkeelle (Gould 1994; Huhtaniemi 1999; Uusimäki 1995).

Eläketurvakeskuksen aineistojen mukaan eläkesuuntautuminen ennusti parhaiten yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtymistä: vuonna 1993 työssä olleista 54–58-vuotiaista ja silloin eläkkeelle siirtymistä vakavasti harkinneista henkilöistä neljäsosa oli vuosikymmenen loppuun mennessä siirtynyt yksilölliselle varhaiseläkkeelle. Vastaavasti niistä, joilla vuonna 1993 ei ollut eläkeajatuksia, vain 4 % oli siirtynyt tälle eläkemudolle. Sen sijaan varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli jokseenkin yhtä paljon niin eläkesuuntautuneiden kuin työsuuntautuneidenkin joukossa (Gould, käsikirjoitus).

Erilaiset eläkeajatuksien johtavat eri varhaiseläkemudodoille

Varhaiseläketutkimuksissa eläkesuuntautumista käsitellään usein kokonaisuutena, jossa erilaisille poistumisreiteille suuntautuminen ei tule esille. Voimistuessaan eläkeajatuksien alkavat kuitenkin kohdistua olemassa oleviin eri eläkemudotoihin eikä pelkästään työstä poistumiseen sinänsä.

Esimerkiksi valtion työntekijöiden eläkeajatuksissa näkyy ero osa-aikaeläkkeelle ja kokoaikaisille eläkkeille, lähinnä työkyvyttömyyseläkkeelle ja yksilölliselle varhaiseläkkeelle suuntautuneiden välillä. Kokoaikaisille varhaiseläkkeille suuntautuneilla korostuivat työn, työssä jaksamisen ja hyvinvoinnin ongelmat, kun taas osa-aikaeläkkeelle suuntautuneilla näillä seikoilla oli huomattavasti vähemmän merkitystä (Janatuinen 2001). Samoin Sauraman (2001) tutkimuksessa, jossa eläkeajatuksien perusteluja kyseltiin takautuvasti jo eläkkeelle siirtyneiltä, näkyy työelämän ja terveyden ongelmien merkitys työkyvyttömyyseläkkeille suuntautumisessa, työmarkkinatilanteen korostuminen työttömyyseläkeläisten taustassa ja vapaa-ajan arvostus osa-aikaeläkkeelle siirtymisen perusteluissa.

Eläketurvakeskuksen tutkimuksessa (Gould, käsikirjoitus) vuonna 1993 työssä olleiden ikääntyneiden työntekijöiden eläkeajatuksien perustelut muodostavat viisi erilaista ulottuvuutta: taloudellisesti painottunut epävarmuus tulevaisuudesta, vapaa-aikaa korostava vaihtoehto työlle, työssä jaksamisen vai-

keudet, työyhteisön ja ikäkulttuurin merkitys sekä työmarkkinoiden toiminta. Kun näitä vielä työssäoloaikana ilmaistujen eläkeajatusten ulottuvuuksia tarkastellaan myöhemmin eli vuosina 1994–1999 eri varhaiseläkemuodoille siirtyneillä, havaitaan selviä eläkelajikohtaisia eroja.

Osa-aikaeläkkeelle siirtyneillä korostui ikäkulttuurin ja työyhteisön merkitys, mikä tässä tarkoittaa lähinnä vanhojen työntekijöiden arvostuksen puutetta sekä työilmapiirin ongelmia. Myös epävarmuustekijät, ennen kaikkea pelko eläkejärjestelmän muuttumisesta epäedullisemmaksi, näkyivät osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden aiemmissa eläkeajatuksissa. Sen sijaan työssä jaksamisen ongelmat eivät erotelleet osa-aikaeläkkeelle siirtyneitä kokoaikaisessa työssä jatkavista. Tuloksia voi osa-aikaeläkkeen suhteen pitää kuitenkin vain viitteellisinä aineiston pienen osa-aikaeläkeläisten lukumäärän vuoksi.

Yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyneillä kaikki muut ulottuvuudet paitsi taloudelliset epävarmuustekijät olivat yksittäin tarkasteltuna tärkeitä. Työssä jaksamisen vaikeudet korostuivat kuitenkin eniten ja ne häivyttivät yhteistarkastelussa vapaa-ajan merkityksen; sen sijaan työttömyyden uhka samoin kuin työyhteisön ja ikäkulttuuristen ongelmien merkitys säilyivät työkyvyn heikkenemisen ohella yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtymisen selittäjinä.

Varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä työssä jaksaminen oli odotetusti tärkein selittäjä. Työttömyyseläkeläisillä puolestaan työmarkkinoiden toiminta, työyhteisöön ja ikäkulttuuriin liittyvät tekijät sekä vapaa-ajan merkitys olivat työssä jaksamista tärkeämpiä eläkkeelle siirtymisen selittäjiä. Taloudellisten seikkojen ja eläkejärjestelmän tulevaisuuden epävarmuudella eläkeajatuksiaan vielä työssä ollessaan perustelleita oli sen sijaan enemmän työssä jatkaneiden kuin työttömyyseläkkeelle siirtyneiden joukossa.

Eläkeajatuksset ja muut varhaiseen työstä poistumiseen vaikuttavat tekijät

Kuten edellä todettiin, eläkeajatuksset ennakoivat varsin hyvin varhaista eläkkeelle siirtymistä. Eläkesuuntautuneisuuden merkitys työelämästä poistumisen selittäjänä säilyy myös, kun sitä tarkastellaan yhdessä muiden eläkkeellesiirtymistekijöiden kanssa. 1990-luvun alkupuolella yksilöllisistä ominaisuuksista, työn piirteistä ja työmarkkinoiden toimintaan liittyvistä tekijöistä parhaiten työstä poistumista selittivät ikä, työttömyyskokemukset, huono terveys, eläkesuuntautuneisuus ja työstressi (Gould 1997).

Eläkeajatuksset selittävät siis sinänsä varhaista työstä poistumista, ja samalla ilmentäessään yksilöllisten halujen ja tarpeiden ohella myös laajempia yhteiskunnallisia toimintakäytäntöjä, niiden perustelut kuvastavat varsin kattavasti koko työstä poistumissyiden kirjoa. Kuitenkin esimerkiksi ammatti- tai toimialarakenteen tai alueellisten vaikutusten selvittämiseen eläkeajatustutki-

musten kyselyaineistot ovat yleensä liian pieniä. Samoin ajalliset muutokset jäävät usein tarkastelun ulkopuolelle. Näitä tekijöitä on sen sijaan käsitelty rekisteriaineistoihin perustuvissa varhaiseläketutkimuksissa (esim. Aho, Österman 1999; Hakola 2000; Hytti 1993a, 1998, 2001).

Helka Hytin (1998, 2001) tulosten mukaan ikääntyvien työstä pois jääminen on ollut suoraan yhteydessä eri toimialojen kilpailutilanteeseen ja työvoiman vähentämisen tarpeeseen. 1980-luvulla varhaiseläkkeille siirryttiin eniten avoimilta toimialoilta ennen kaikkea vientiteollisuudesta; eläkepolitiikka tuki näiden alojen rakennemuutosta. 1990-luvun taitteessa varhaiseläkkeiden käyttö lisääntyi julkisella sektorilla lähinnä yksilöllisen varhaiseläkkeen voimaantumisen seurauksena. Varhaiseläkkeillä helpotettiin julkisen sektorin uudelleenjärjestelyjä ja osittaista kilpailulle avautumista. 1990-luvun lamavuosina varhainen työstä poistuminen oli runsainta kriisiin joutuneilla kotimarkkina-aloilla. Myös 1990-luvun loppupuolen kehitys – varhaisen poistumisen kärjessä ovat suurimpiin kansainvälistymisen paineisiin joutuneet toimialat – tukee käsitystä yritysten kilpailullisen tilanteen merkityksestä ikääntyvän työvoiman työstä poistumisessa.

Toimialoittaiset erot varhaisessa työstä poistumisessa osoittavat, että alttius varhaiseläkkeiden ja työttömyysputken käyttöön on liittynyt työvoiman uudistamisen tai vähentämisen tarpeisiin. Tämä tulos on yhdenmukainen edellä kuvatun eläkeajatusten painottumisen kanssa: työn ongelmat, työssä jaksaminen ja työttömyys tai sen uhka korostuvat eläkeajatusten perusteluina.

Toimialoittaisten erojen voidaan myös tulkita kertovan työn varhaisten jättäjien valinnanvapauden vähäisyydestä. Liittyessään toimialojen akuutteihin kilpailupaineisiin tai taloudellisiin kriiseihin poistumisen lähtökohdat ovat painottuneet yritysten suuntaan (Hytti 1998).

7 LOPUKSI

Terveyden heikkeneminen, työttömyys, ja työn ongelmat ovat koko 1990-luvun olleet tärkeitä eläkesuuntautumisen selittäjiä. Vuosikymmenen loppupuolen tutkimukset antavat viitteitä siitä, että erityisesti työn psykososiaalisten ongelmien merkitys on viime vuosina entisestään kasvanut. Sairaalahenkilöstöllä havaittiin työn henkisen rasittavuuden merkityksen eläkesuuntautuneisuudelle kasvaneen vuosien 1993 ja 1998 välillä (Huhtaniemi 1999), ja suurten ikäluokkien eläkeajatuksissa 1990-luvun lopulla henkinen raskaus nousi tärkeimmäksi perusteluksi (Savioja 1999).

Työterveyteen liittyvien tutkimusten mukaan mahdollisuus tehdä sisältörikasta työtä, mahdollisuus vaikuttaa työnsä tekemiseen ja mahdollisuus osallistua työtä koskevaan päätöksentekoon sekä johtamisen hyvä laatu ja työpaikan hyvä ilmapiiri ovat tärkeitä terveyden ylläpitäjiä (Vahtera ja Pentti 1999). Näiden tekijöiden puutteet ja ongelmat vaikuttavat kielteisesti työssä jaksamiseen ja edelleen työssä jatkamishalukkuuteen. Valtiokonttorin tuoreen tulosraportin mukaan henkinen kuormittuneisuus ja työorganisaatiossa koetut ongelmat lisäsivät sekä sairausperusteisille eläkkeille että osa-aikaeläkkeelle hakeutumista (Kaikki hyvin työssä? 2001). Työssä jatkamiseen suuntautuneet ovat ylipäänsä työhönsä ja työyhteisöönsä huomattavasti tyytyväisempiä kuin varhaiseläkkeelle siirtymiseen suuntautuneet (Janatuinen 2001).

Työn psykososiaaliset ongelmat saattavat myös olla vaikuttamassa vapaaajan merkityksen korostumiseen 1990-luvun loppupuolen eläkesuuntautumisessa (ks. esim. Savioja 1999). Henkinen rasittavuus ja arvostuksen ja palkitsevuuden puute työssä lisäävät työn ulkopuolisen elämänpiirin vetovoimaa ja suuntaavat ajatuksia tämän elämänpiirin laajentamiseen taloudellisia mahdollisuuksia antaviin eläkemuotoihin.

Viime vuosikymmenen ja viime vuosien eläkesuuntautumisen tutkimukset osoittavat, että työn ulkopuolisen elämän vetovoima ja eläketurvan kokeminen riittäväksi näkyvät varhaiseläkeajatuksissa. Pääpaino eläkeajatuksien perusteissa on kuitenkin selvästi ollut työn, työyhteisön ja työssä jaksamisen ongelmissa sekä työmahdollisuuksien puutteessa.

KIRJALLISUUS

Aho Simo, Österman Päivi (1999) Ikääntyvien työssäkäynti, työttömyys ja varhainen eläkkeelle siirtyminen 1987–1996. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 1999:7.

Ekerdt David, DeViney Stanley (1993) Evidence for a preretirement process among older male workers. *Journal of Gerontology* 48:2:S35–S43.

Elovainio Marko, Forma Pauli, Kivimäki Mika, Sinervo Timo, Wickström Gustav (2001) Työn psykososiaaliset tekijät ja eläkeajatuksset sosiaali- ja terveydenhuollossa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 38:186–194.

Feldt Taru (2000) Sense of Coherence. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research.

Forma Pauli, Harkonmäki Karoliina (2001) Kunnanjohtajien ja eräiden muiden kunnallisten avainryhmien terveys, stressi ja eläkeajatuksset vuonna 2000. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 2001:1:5–16.

Gould Raija (1994) Työelämä takanapäin? Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1994:3.

Gould Raija (1997) Pathways of early exit from work in Finland in a period of high unemployment. *Arbete och Hälsa* 1997:29:112–122.

Gould Raija, Takala Mervi, Lundqvist Bo (1991) Työ vai eläke. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1991:1.

Gould Raija, Takala Mervi, Lundqvist Bo (1992) Varhaiseläkkeelle hakeutuminen ja sen vaihtoehdot. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1992:1.

Guillemard Anne-Marie (1991) France: Massive exit through unemployment compensation. Teoksessa Kohli Martin, Rein Martin, Guillemard Anne-Marie, van Gunsteren Herman, toim. *Time for retirement*. Cambridge University Press.

Hakola Tuulia (2000) Varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat tekijät. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 2000:11.

Hoikkala Tommi, Roos JP, toim. (1998) Elämänpolitiikka. Gaudeamus.

Huhtaniemi Päivi (1995) The sense of life control and thoughts of early retirement. Turun yliopisto, Julkaisuja B 210.

Huhtaniemi Päivi (1999) Varhaiseläkeajatuksset, työn kuormittavuus ja koettu elämäntilanne eläkkeelle siirtymisen ennustajina. *Työ ja Ihminen* 13:3:220–229.

Hyrkkänen Raili (1996) Mikä pitää yrittäjän työssä? Eläketurvakeskus, Monisteita 7.

Hytti Helka (1993a) Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen yhteiskunnalliset taustatekijät. Kansaneläkelaitos, Julkaisuja M:87.

Hytti Helka (1993b) Naiset ja miehet varsinaisten työkyvyttömyyseläkkeiden hakijoina. Teoksessa *Naisten ja miesten työkyvyttömyys*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvojulkaissu, Sarja A: Tutkimuksia 2/1993.

Hytti Helka (1998) Varhainen eläkkeelle siirtyminen – Suomen malli. Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 32.

Hytti Helka (2001) Early exit from the labour market through the unemployment pathway in Finland. Esitelmä ESA:n kokouksessa "Visions and Divisions" Helsingissä 28.8. –1.9.2001.

Janatuinen Esa (2001) Miksi ennenaikaiselle eläkkeelle? Valtiokonttori.

Jensen Per, Kjeldgaard Torben (2001) From early exit/early retirement to late exit/late retirement – a real possibility or an elusive goal? Esitelmä ESA:n kokouksessa "Visions and Divisions" Helsingissä 28.8.–1.9.2001.

Jyrkämä Jyrki (1995) Sosiaalinen vanheneminen, Anthony Giddens ja toimintakäytännöt. Gerontologia 9:4:241–251.

Kaikki hyvin työssä? (2001) Tulosraportti, Valtio 2000. Valtiokonttori.

Kalimo Raija, Mutanen Pertti, Pahkin Krista, Toppinen-Tanner Salla (2001) Työssä jaksamisen voimavarat: työolot ja yksilölliset tekijät jaksamisen ennustajina. Työ ja Ihminen 15:2: 73–82.

Karisalmi Seppo, Tuuli Pirjo (1998) Työssä jatkaminen ja työelämän laatu. Eläketurvakeskus, Raportteja 1998:11.

Karisalmi Seppo (2000) Työn vaatimukset, työkeskeisyys ja ajatukset varhaisesta eläkkeellesiirtymisestä. Teoksessa Tuomi Kaija, toim. Yrityksen menestyminen ja henkilöstön hyvinvointi. Työterveyslaitos, Työ ja ihminen, Tutkimusraportti 15: 62–73.

Karisalmi Seppo (2001) Työelämän laatu ja eläkesuuntautuminen (käsikirjoitus).

Laczko Frank, Phillipson Chris (1991) Changing work and retirement: Social Policy and the Older Worker. Open University Press.

Lehto Anna-Maija, Sutela Hanna (1998) Tehokas, tehokkaampi, uupunut. Tilastokeskus, Työmarkkinat 1998:12..

Niemelä Pauli, Talvitie-Ryhänen Tuula, Väisänen Raija (1995) Ikääntyvien työntekijöiden sosiaalinen turvattomuus ja eläkkeelle siirtymishalukkuus. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 1995:2.

Piispa Minna, Huuhtanen Pekka (1995) Eläkeajatukset murroksessa. Työterveyslaitos ja Työsuojelurahasto.

Pohjola Anneli (1996) Murtuuko työn sidos. Teoksessa Ahlqvist Kirsti, Ahola Anja, toim. Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa? Tilastokeskus: 108–128.

Raitasalo Raimo (1998) Ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien työhön liittyvien elämänperspektiivien ristiriidat. Teoksessa Rajavaara Marketta, toim. Työtä eläkettä vai työttömyyttä? Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 37: 213–236.

Raitasalo Raimo (2000) Positiiviset illuusiot ja työmarkkinaperspektiivien pysyvyys. Teoksessa Rajavaara Marketta, toim. Yksilölliset palvelut ja ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömyys. Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 54: 163–181.

Rajavaara Marketta, Viitanen Mikko (1998) Toiveena työ, suuntana eläke? Teoksessa Rajavaara Marketta, toim. Työtä eläkettä vai työttömyyttä? Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 37: 119–154.

Rasku Anne, Kinnunen Ulla (1995) Ikääntyvien opettajien eläkehakuisuuden yleisyys ja syyt. *Gerontologia* 9:2:125–133.

Saurama Laura (2001) Early retirees, released or expelled from labour market? Esi-telmä COST A13 Ageing and Work -työryhmän kokouksessa Barcelonassa 11–13.5.2001.

Savioja Hannele (1999) Suuret ikäluokat eläkeiän kynnyksellä. Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 1999:10.

Shultz Kenneth, Morton Kelly, Weckerle Joelle (1998) The influence of push and pull factors on voluntary and involuntary early retirees' retirement decision and adjustment. *Journal of Vocational Behavior* 53:45–57.

Takala Mervi (1999) Työnteon ja eläkkeellä olon yhdistäminen. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1999:1.

Uusimäki Aira (1995) Ennenaikaiselle eläkkeelle suuntautuminen ja siirtyminen ou-lulaisten vuonna 1935 syntyneiden ikäluokassa. Oulun yliopisto, D349.

Vahtera Jussi, Pentti Jaana (1999) Työntekijät talouden ristiaallokossa. Työterveys-laitos, Työsuojeluhallinto.

Väänänen-Tomppo Irma, Janatuinen Esa, Törnqvist Riitta (1999) Kaikki hyvin työssä? Valtiokonttori.

KAIJA-LIISA NISSINEN

2 KPL

1 KRS

Eläketurvakeskus on Suomen työeläkejärjestelmän lakisääteinen keskuslaitos. Sen tutkimustoiminta koostuu pääasiassa sosiaaliturvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista. Tutkimuksissa pyritään monipuolisesti ottamaan huomioon sosiaalipoliittiset, sosiologiset ja taloudelliset näkökulmat.

Pensionsskyddscentralen är lagstadgat centralorgan för arbetspensionssystemet i Finland. Forskningsverksamheten koncentrerar sig i huvudsak på den sociala tryggheten och på de olika pensionssystemen. Målet för forskningsprojekten är att mångsidigt belysa aspekter inom socialpolitik, sociologi och ekonomi.

The Central Pension Security Institute is the statutory central body of the Finnish employment pension scheme. Its research activities mainly cover the fields of social security and pension schemes. The studies aim to paint a comprehensive picture of the sociopolitical, sociological and financial aspects involved.

ISSN 1238-4984

 ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puh. (09) 1511, Faksi (09) 148 1172

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn (09) 1511, Fax (09) 148 1172
FIN-00065 Eläketurvakeskus Finland
Tel. +358 9 1511, Fax +358 9 148 1172